

Микола Хмільовський

**«Домініканська легенда»
про початки монастиря проповідників у Львові
(до питання про розташування
княжого двору Лева Даниловича)**

У XX столітті утвердилася думка, що від початків Львова в південно-східному куті Середмістя розміщувався монастир домініканців. В дослідженнях Ольги Козубської та Тадея Трайдоса показано, що конвент ордену проповідників міг з'явитися у Львові лише наприкінці XIV століття. В статті простежено, що ж львівські домініканці знали про тих і те, що і кого вони застали на цьому місці, зокрема, що їхніми попередниками на цьому місці були княжий двір Лева Даниловича, руський монастир та церкви Івана Хрестителя та Петра і Павла.

Ключові слова: княжий двір Лева Даниловича, руський монастир та церкви Івана Хрестителя та апостолів Петра і Павла, домініканський монастир і церква Тіла Христового, князь Лев Данилович, княгиня Констанція, ікона Львівської Богородиці Провідниці (Одигітрії)

У Середмісті Львова є місце, яке височіє довкіллям. Сьогодні тут на пагорбі розміщуються церква Пресвятої Євхаристії, Музей історії релігії, Державний обласний архів. А в низинці розташувалися Успенська церква, Вірменський собор, Рагуша. При початках Львова пагорб був ще рельєфнішим. Справа і зліва він мав стрімкі схили, яри, що творили природний захист. На сході пагорб плавно переходив у гору Високий Замок, а на заході серед боліт і мочарів протікала ріка Полтва. Можна погодитися зі словами історика Ігоря Мицька, що це було найкраще – в плані безпеки й природних умов – місце у Львові.

В XX столітті утвердилася думка, що від початків Львова на цьому пагорбі розміщувався заснований (1246 чи 1270 року) Констанцією, дружиною князя Лева Даниловича, монастир домініканців. Так у польських та радянських наукових виданнях, так у радянських та польських путівниках¹. Дехто з авторів стверджував, що ще до заснування Львова – 1222 чи 1234 року – на цьому місці поставив церковцю та монастир Гіацинт Одровонж (*Jacek Odrowąz*) (1183–1257)².

В XXI столітті постулат про перебування монастиря домініканців у Львові від самих початків міста було переглянуто. В дослідженнях Ольги Козубської показано, що це твердження документально не підкріплене і є пізньою (XVII–XIX ст.) історіографічною «традицією» виразно легендарного характеру³. «Не підтвердженим, хоч і теоретично можливим, – пише дослідниця, – видається

факт перебування в Русі Св. Яцка Одровонжа. Складається враження, що вся інформація стосовно його відвідин Києва чи інших міст почерпнута з пізніших джерел. За умов, коли сама присутність святого в руських князівствах є гіпотетичною, немає підстав говорити про які-небудь домініканські монастирі, засновані за його участю на руських територіях. Так само версії про короля Данила, князя Льва Даниловича чи Констанцію Угорську як можливих засновників чи добродійців домініканського ордену у Львові залишаються пізньою історіографічною традицією (виділено – М. Х.). Ці версії походять із пізнішої домініканської історіографії, що свідчить про їх легендарний характер. На жаль, вони так і не були належним чином переглянуті в сучасних історичних студіях. Більшість дослідників, які формували теперішній «стан знань», некритично ставилися до наративних джерел XVII–XIX століть, услід за давніми авторами повторюючи історії, що склалися на підставі «старовинних та цінних документів», які були «викрадені, спалені, знищені» тощо. Назагал це типова доля «документів», за допомогою яких намагаються доказати неймовірні та фантастичні гіпотези⁴.

Одностайно до тотожних висновків – і майже тими ж словами – прийшов багатолітній дослідник середньовічного Львова, зокрема початків монастиря проповідників, проф. Тадей Трайдос (Tadeusz Trajdos) із Варшави: «Już drugie stulecie badacze przeszłości Lwowa i historycy Kościoła katolickiego na ziemiach ruskich, pozbawieni niezbitych świadectw źródłowych odnośnie do tytułowej kwestii, usiłują wykorzystać nowożytnie historiografie obu zakonów w celu rozpoznania chronologii początków katolickich placówek misyjnych we Lwowie (виділено – М. Х.). Jest to metoda całkowicie zrozumiała, ale wymagająca bardzo krytycznej analizy i umiejętności selekcji wiadomości prawdopodobnych od jakże typowej tradycji gloryfikacyjnej i szablonów hagiograficznych. Niestety, z licznymi wyjątkami, kolejne pokolenia autorów przyjmowały w najlepszej wierze twierdzenia pisarzy zakonnych XVII i XVIII w. kierując naszą wiedzę w zupełnie ślepy zaułek. Nawet w najnowszych wydawnictwach prezentowane są rzekome fakty, oparte na zupełnie niewiarygodnych zapiskach piśmiennictwa kościelnego czasów nowożytnych, traktowanych z całkowitą powagą jako echo wydarzeń np. z XIII w. W ten sposób przedłuża się żywot rozmaitych legend, ba, nawet udaje się dobudować do nich dalsze wątki. Wszystko to stanowi część pięknej literatury, jednak nie powinno mieć odniesienia do naukowej rekonstrukcji przeszłości. Twórcze znaczenie mają przecież katalogi nowych pytań badawczych, na które nie znajdziemy nawet przekonujących wyjaśnień. Pożądane są nowe hipotezy, a nawet intuicyjne próby rozpoznania kwestii, natomiast należy wreszcie skończyć z nużącym kopiowaniem «dawnych autorów», także zakonnych. To nas nie zbliży do żadnych odkryć»⁵.

Підсилює важливість висновку Т. Трайдоса той факт, що раніше поважний вчений постулював тезу про заснування монастиря домініканців у Львові Гіацинтом Одровонжем та Констанцією Угорською⁶. Головним аргументом у зміні позиції дослідника було те, що «Ani jeden z mnóstwa dokumentów (bulli, konfirmacji przywilejów, uchwał kapituł generalnych, listów papieskich), jakie otrzymali w XIII w. misjonarze dominikańscy pracujący na wschodzie, nie dotyczył imiennie siedziby we Lwowie. Czy dominikanie w ogóle przebywali czas dłuższy we Lwowie w XIII w.? Najpierw udzielię odpowiedzi negatywnej. Z całą pewnością nie na terenie późniejszej siedziby, czyli konwentu Bożego Ciała, czyli wewnątrz murów nowego miasta „nacji katolickiej” po 1353 r. . Tam zjawili się dopiero w epoce kazimierzowskiej»⁷.

До наведеного Т. Трайдосом переліку документів можна додати ще й ухвали капітул польської провінції домініканців⁸. Там львівський конвент згадується вперше аж на капітулі в Познані 1458 року⁹. Що не дивно, бо лише 1456 року – після розв’язання Братства пілігримів заради Христа серед невірних (“*Societas fratrum peregrinantium propter Christum inter Gentes*”) – засновану 1378 року руську контрату Братства¹⁰ було включено до польської провінції¹¹. Тож капітула 1458 року стала для львівських домініканців першою в їхній «польській історії», а вже невдовзі – 1470 року – капітулу польської провінції було вперше проведено у Львові¹².

Найімовірніше, що за рік до відкриття руської контрати – 1377 року – володар Русі князь Володислав з Опілля Опільський (Władysław Opolczyk) (1372–1379, 1385–1387) запросив до Львова не просто отців домініканців, а братів-пілігримів заради Христа серед язичників, монахів спеціального місійного підрозділу ордену проповідників, чия діяльність з другої половини XIII століття поширювалася на весь некатолицький світ, зокрема й на Україну¹³. Він передав їм княжу посілість, княжу землю у межах міста. Тож не випадково, що саме з того часу до нас дійшли грамоти, які домініканці берегли, як зіницю ока, на монастирські маєтності. Відкриває цей список грамота від 11 листопада 1377 року, якою князь Володислав Опільський надав домініканцям для будівництва монастиря та церкви Тіла Христового села Кротошин, Зашків, Костев (Кошів) і чотири двори в селі Мервичох. 1392 року його наслідував король Володислав Ягайло (1386–1434), який пожалував на будову церкви Тіла Христового корчму та митницю на ріці Малій Липі, а 1395 – село Устковичі. 1397 року Володислав Ягайло вивів усі ці села з-під права руського і польського та надав їм, як милостиню на будівництво церкви Тіла Христового, магдебурзьке право. 1402 року Бенко з Жабокрук пожертвував село Зарудці на прибудову до церкви Тіла Христового каплиць Богородиці й св. Домініка. 1406 року Миколай Чех зробив пожертву на прибудову ще одної каплиці та третини монастирського портика¹⁴.

Отже, нині, не знаємо жодного документа, що засвідчив би побутування монастиря домініканців у Львові до 1377 року, після 1377 – таких документів корпус. Тож 1377 – шонайширше 1370-ті роки – це цезура, віха, від якої можна вести початок безперервного (аж до 1946 року) буття монастиря Тіла Христового ордену проповідників у Львові на цьому місці. Закономірно виникає запитання, а що ж на цьому – найкращому в містобудівному плані місці – було раніше, до монастиря домініканців. Невже більше ста років – від 1270 до 1377 року – воно пустувало, гуляло облогом? Природно цікавитися у наявних господарів про їхніх попередників. Тобто, в цьому випадку спробуємо простежити, що ж львівські домініканці знали, писали, передавали з покоління в покоління про тих і те, що і кого вони застали на цьому місці, як впродовж віків їхнє уявлення про це змінювалося, чи, може, й ні.

Коротку, водночас повну відповідь отримаємо у відомого історика отця домініканця Садока Баронча (*Sadok Barącz*) (1814–1892). В книжці, виданій у Львові 1861 року, написано: «Według dawnej tradycyi, Jacek Odrowąż apostoł ruskich krajów, miał tu (у Львові – М. Х.) założyć klasztor, lecz miejsce istotne, gdzie się znajdował, przez dawność czasu, i wypadki krajowe, poszło zupełnie w niepamięć. Tam zaś, gdzie dziś kościół i klasztor się nasz znajduje, był niegdyś pałac księcia Leona, oraz i cerkiew ruska oo. Bazylianów, które gdy ogniem spłonęły, miejsce to za wstawieniem się jego matki Konstancyi katoliczki, braciom naszym pielgrzymującym, na zbudowanie klasztoru i kościoła, przekazaniem zostało około roku 1270. Wtedy to ojcowie nasi, z dawnego miejsca, przenieśli się do nowo zbudowanego klasztoru»¹⁵.

Отже, маємо чотири позиції: 1) монастир домініканців у Львові заснував Гіацинт Одровонж, але де, коли і як невідомо – десь-колись на іншому місці; 2) раніше – до монастиря домініканців – тут, на цьому місці були палати князя Лева Даниловича і церква руських (православних) монахів василіан; 3) все – палати та церква – було збудовано з дерева, відтак згоріло дотла, і попелище було передано домініканцям для побудови монастиря і церкви біля 1270 року; 4) прийшли не просто домініканці, а брати-пілігрими.

Розлогіше оповідання подано в датованому 1851 роком тексті львівського провінціала отця Лева Уляновського (*Leon Ulanowski*) (1799–1857): «Dopiero Leo syn najstarszy Daniela Xięcia Ruskiego i Halickiego, szukając miejsca i schronienia się przed pożogą, morderstwem; i napadami Tatarów, przybył w tutejsze okolice, a widząc górę stromą i wysoką, nieprzystępną borami i bagnami, obmyślił tu swoje schronienie i mieszkanie założyć, uważając się od tych napadów tu być bezpieczniejszym – Zbudował dwa Zamki drewniane, jeden na samym szczycie tej piaszczystej góry, a drugi u podnóża onejże – tudzież wycinając nieprzystępne bory dla niedostępnej drogi do tegoż zamku, pobudował mieszkania, z małych chatek

складаjące się, dla swojej służby i dworzan, oraz dla swego własnego bezpieczeństwa – Później przeniósłszy wszystkie swoje skarby, klejnoty i zbroje z Halicza, założywszy miasto, które od Jego imienia jako pierwszego założyciela Lwowem nazwane zostało, przeniósł oraz swoją stolicę, i tu z Macochą swoją Konstancją siedzibę dla siebie i mieszkanie założył – Ponieważ po ten czas bardzo mała była jeszcze liczba Chrześcian obrządku łacińskiego, przeto dla wielkiego szacunku ku swej Macosze Konstancyi, którą On wielce považał i szanował jako drugą matkę, dla Jej szczególnych cnot, nieskazitelnych obyczajów i niewinności życia, wybudował przytem drugim Zamku Kaplicę pod tytułem Ś. Jana, umieściwszy w tej Kaplicy ten Obraz cudowny, a przy niej Kłasztorek, do którego sprowadził Zakonników greckiego wyznania WW. 00. Bazylianów, by ciż Zakonnicy przy tymże Obrazie dla uczczenia N. MARYI Panny dzień i noc Psalterz odprawiali – W pierwszym tem zamku na szczycie tej góry sam krótko przebywał, raz dla nieprzystępnego do niego położenia, drugi raz dla nadto zaostrego powietrza na tej górze, a mając już zbudowany dla siebie pałac na tem miejscu, gdzie dziś Kłasztor XX. Dominikanów stoi, w nim potem dalej przemieszkował. Lecz gdy Zamek ów drewniany ogniem spłonął, na ten czas Bł. Konstancja Macocha Xięcia Leona, a córka Beli Króla Węgierskiego, siostra rodzona Ś. Kunegundy Królowej Polskiej, żony Bolesława wstydliwego, i Bł. Jolandy czyli Heleny żony Bolesława Xięcia Kaliskiego uprosiła u tegoż Xięcia Leona, aby tenże Obraz cudowny N. Panny MARYI oraz z kaplicą, kłasztorkiem, i wraz z zamkiem na wieczne czasy Zakonowi Kaznodziejskiemu darował¹⁶.

У тексті отця Лева Уляновського витримані всі позиції С. Баронча. Але маємо й дуже цікаві уточнення та доповнення. Тут фігурує не просто палац, а замок (княжий двір, княжа резиденція), тобто огорожене й захищене місце перебування – проживання й управління – князя. Друге, тут названо засновану Левом Даниловичем церкву Івана Хрестителя, в яку він помістив ікону Богородиці¹⁷ і куди спровадив руських монахів-василіан грецького обряду (бо ж на той час у Львові не було вірних латинського обряду!) для відспівування, відчитування Невсипної Псалтирі (рос. «неусыпаемая псалтырь»)¹⁸, відповідно, фундував на княжому дворі й монастир. Третє, після пожежі домініканцям було передано ікону, церкву, монастир, а заодно й весь замок. Четверте, ані слова не сказано про справжніх фундаторів – князя Володислава з Опілля та короля Володислава Ягайла – домініканського конвенту у Львові наприкінці XIV століття. 1853 року о. Лев Уляновський видав доповнений та перероблений варіант своєї книги про Львівську Богородицю¹⁹. Перше й друге видання були приурочені до урочистого відзначення 100-річчя коронування ікони Богородиці Провідниці, що мало місце у Львові 1851 року. Відповідно, книги мали широкий розголос, і розповіді про княжий двір Лева Даниловича, руський монастир і церкву Івана Хрестителя, писану євангелістом Лукою ікону

Одигітрії, що їх перебрали від русинів домініканці наприкінці XIV століття, стали набутокм читаючої публіки.

В середині XVIII століття в монастирі домініканців відбулися дві події, які потребували від них максимальної напруги всіх духовних, інтелектуальних та матеріальних сил – 1 липня 1751 року було короновано ікону Богородиці Провідниці, а 29 липня 1764 року освячено нову барокову церкву Тіла Христового. З цієї нагоди в головному вівтарі на стінах вмурували дві мармурові плити, на яких золотими літерами справа вирізьблено про ікону Богородиці, а зліва – про консекрацію святині: «Львівський архієпископ митрополит В'ячеслав Єронім з Богуславич Сіраковський, котрий 29 липня 1764 року освятив цю найдавнішу базилику, відзначену посвятою Пресвятому Тілу Христовому, Іванові Хрестителю, апостолам Петру і Павлові, розміщену (вперше – раніше за всі католицькі храми Львова; вдруге – після заснування цього міста, 1270 року) на місці колишнього княжого палацу, яке Лев, син короля Галича Данила, подарував мандрівним Провідникам, першим апостолам цього міста, посланим Григором IX до Русі 1234 року і введеним [туди] святим Гіацинтом Одровонжем за тридцять два роки до заснування Львова; славетну парафіяльним служінням, святою інквізицією та апостольськими місіями; зведену, упосажену і оздоблену завдяки благодіянням і щедротам Володислава, князя Опольського, дідича Велюня і Русі, [а також] королів, нобілів, городян*»²⁰.

Отже, маємо стислий виклад офіційної точки зору про початки домініканського монастиря у Львові. Вони поділяються на два періоди – до заснування Львова і після. Героями першого є папа Григор IX (1227–1241) та Гіацинт Одровонж, котрі впровадили братів-пілігримів на Русь. Другого – князь Лев Данилович, який надав їм княжу посілість для розміщення конвенту, та князь Володислав з Опілля, а також королі, шляхта, городяни, котрі збудували, обдарували та прикрасили монастир. Названо, як беззаперечні, дві дати – 1234 та 1270 рік. Названо й повну посвяту новозбудованої церкви – Тіла Христового, Івана Хрестителя, апостолів Петра і Павла. Це означає, що раніше на цьому місці вже були освячені престולי в ім'я Івана Хрестителя та ап. Петра і Павла. Сьогодні про це нагадують лише величні статуї Івана Хрестителя, апостолів Петра і Павла, євангеліста Луки у вівтарі церкви Пресвятої Євхаристії. Уважний читач запитає, а що ж ані слова про Констанцію. Текст про неї помістили справа на другій таблиці, де зазначено, що «[...]каплицю цієї базилики давню, колись збудовану Констанцією [дочкою] Бели IV, матір'ю Лева князя Русі, сестрою третього чину св. Домініка для ікони Богородиці Діви, перед якою, коли навколішки молилася, великим круглим каменем від сатани поцілена, не-ушкодженою зосталася заступництвом Пресвятої Діви, чий образ сюди тричі ангелами перенесено було [...]»²¹.

З 1631 року в римсько-католицькій церкві коронування образів (ікон та фігур) Христа та Богородиці є особливим актом, тотожним – у своїй суті та формою – канонізації святих. Літургійний акт коронування здійснює папа або делегований єпископ. Освячені корони називаються папськими або римськими²². Спочатку такі урочистості відбувалися в Римі, згодом їх почали проводити в інших місцях. 1 липня 1751 року вперше акт коронування здійснено у Львові. Відповідно до брева папи Венедикта XIV (1740–1758) з 10 грудня 1749 року короновано ікону Богородиці Провідниці (Одигітрії) для церкви Тіла Христового монастиря домініканців. Коронацію з участю восьми католицьких єпископів трьох обрядів здійснив митрополит Львова архієпископ Микола Вижицький (1737–1757)²³.

На пам'ять про коронацію вибито золоті, срібні та мідні медалі вартістю у талляр, півталяра, тимф та шостак, що роздавалися учасникам свята. Золоті, срібні й мосяжні медалі вибито і в Римі на честь брева папи Венедикта XIV. 1753 року краківська каштелянова Людовіка з Мнішків Потоцька поставила кам'яну колону на місці коронації. Наступного – 1754 – року домініканці видали in folio пропам'ятну, багато ілюстровану книгу «*Hasło Słowa Bożego...*», де помістили всі виголошені під час урочистостей проповіді, розповіді про творені при іконі чуда, матеріали про історію ікони та монастиря, опис коронаційного процесу та перебігу святкувань тощо²⁴. У розмаїтих та пишних декораціях головними героями – поруч з папою Венедиктом XIV, королем Августом III (1734–1763), архієпископом Миколаєм Вижицьким, великим коронним гетьманом Йосипом Потоцьким (*Józef Potocki*) (1673–1751) та його дружиною Людовікою – були засновник Львова князь Лев Данилович та блж. Констанція²⁵.

Відповідно, і в книзі «*Hasło Słowa Bożego...*» вони зайняли центральне місце. Одним із основних завдань, що постало перед домініканцями в коронаційному процесі, було відтворення – з максимально можливою точністю – ланцюга переміщень ікони від євангеліста Луки в Палестині до монастиря домініканців у Львові. І тут без цісарів Константинополя, руських князів від Володимира Хрестителя до Лева Даниловича, руських православних монахів-василіан було не обійтися. Тож в «*O Historyi Obrazu Cudownego we Lwowie, Nayswiętszey Maryi Panny*»²⁶ центральне місце зайняла оповідь про те, як ікону поміщено в руську церкву Івана Хрестителя, а потім разом з церквою, монастирем і цілим двором надано братам пілігримам: «*Potym w Haliczu z Stolicą Państwa długo zostawał ten Obraz, ale go z Halicza LEO Xiąże, wraz z Stolicą u Rezydencyą swoją przeniósł do Lwowa, u w Kaplicy Zamkowej S. JANA Chrzyciela przy Pałacu Krolewskim złożył. Fundusz u postanowienie uczyniwszy, a żeby przed tym Obrazem Przecudowney MATKI Boskiej, Oycowie Bazylianie Obrządkow Greckich, Psalterz zawsze, co dzień u co noc śpiewali. Gdy zaś Bracia*

propter CHRISTUM Peregrinantes, то ієст дла CHRYSYTYSA Пielgrzymuіący, czyli XX. Missyonarze Zakonu Kaznodzieyskiego, tym Imieniem *Peregrinantium* y Missyonarzow zwani w ow czas OO. Dominikanie, z wielkimi przywilejami (które Archivum Konwentu Generalnego Lwowskiego dotąd konserwuiє) od GRZEGORZA IX. Papieža, Roku P. 1234. przyslani, w te kraie zawitali, za życia ieszcze S. JACKA Apostoła Ruskich Kraiow, y całego Septemtryonu; за INNOCENTEGO IV. około Roku 1270. uprosili od LEONA Xiążęcia Zamek, Pałac, y Kaplicę Krolewską wraz z tymże Obrazem. Go na instancyą Błogosławioney KONSTANCYI [...] otrzymali: y ciż Xięża Dominikanie tenże sam Obraz, niezliczonemi tylu lat Cudami y łaskami Codziennie nieprzestaiącemi, Sławny, w Dżiedzictwo swoje, за nayszacowniejszy Depozyt odebrali, y do tych czas nierozerwanym staraniem за найdroższy Skarb u siebie zachowuią»²⁷.

Отже, можна констатувати, що на середину XVIII ст. основні положення про заснування домініканського монастиря у Львові, серед них і позиції про княжий двір Лева Даниловича, руський монастир і церкву Івана Хрестителя як безпосередніх попередників конвенту проповідників, набули статусу канону. Вони отримали апробацію Апостольської столиці, були належним чином опубліковані й популяризовані серед широкого загалу. В майбутньому вони стали непорушною основою у висвітленні початків буття домініканців у Львові наступними поколіннями братів.

Епоха Просвіти наклала відбиток на доробок львівських домініканців – у текстах, поданих до Риму і пізніше надрукованих, для підсилення достовірності вказано джерела, звідки почерпнуто ті чи інші повідомлення²⁸. В переліку маємо імена таких визначних істориків, як Симон Окольський (*Szymon (Simon) Okolski*) (1580–1653), Тома Піравський (*Tomasz Pirawski*) (1565–1625), Іван Юзефович (*Jan Tomasz Józefowicz*) (1662–1729), Іван Длугош (*Jan Długosz*) (1415–1480), Мартин Кромер (*Marcin Cromer*) (1512–1589), Юстин з Мехова (*Justyn Zapartowicz z Miechowa*) (†1649), Петро Скарга (*Piotr Skarga (Powęski)*) (1536–1612), Петро Прущ (*Piotr Hyacinth Pruszcz*) (1605–п. 1667), Цезар Бароній (*Caesar Baronius*) (1538–1607), Аврам Ортелій (*Abraham Ortelius*) (1527–1598), Аврам Бзовіус (*Abraham Bzowski (Bzovius)*) (1567–1637). На додачу в «О Historyi Obrazu Cudownego we Lwowie...» представлено ще й витяги з творів львівських авторів.

В Івана Юзефовича, історика, каноніка і кустоша львівської капітули читаємо: «Є давнє й непорушне передання, підтверджене автентичними писаннями гідних довіри [авторів], що те місце, в якому тепер перебувають превелебні отці домініканці, первісно містило двір руських князів, а в ньому – каплицю в ім'я Івана Хрестителя. В цій каплиці було поміщено даровану константинопольськими імператорами ікону, що її, кажуть, намалював святий

Лука, як і ченстоховську. Після того, як її передали імператори зі Сходу, її спочатку перенесли до Галича; потім Лев, князь Русі, син Данила, переніс її до Львова разом із столицею і помістив її у придворній каплиці святого Івана Хрестителя, встановивши монахам свого обряду фундацію на відспівування Псалтиря перед цією іконою. Цей Образ [Богородиці], лише до пояса на кипарисовій дошці намальований, має Дитя на лівій руці, а також два написи грецьким письмом: з одного боку – «Богородиця», з іншого – «Ісус Христос»; і ті монахи довгий час вшановували його у княжих палатах, у згаданій каплиці. Була вона у превеликій пошані також у руських князів: вони всюди возили її з собою, особливо ж на війну із сарацинами та іншими [ворогами]. Врешті-решт брати палігрими, вони ж отці домініканці (саме цим ім'ям – палігримів чи місіонерів – їх від початку називали тут, у Львові) випросили ту ж таки княжу оселю у велебної Констанції, сестри блж. Кунегунди, князя Лева матері, славної святим життям і кількома чудесами. Отак вони отримали у своє володіння згаданий монастир з каплицею чи то церквою святого Івана (Піравський писав, що після того, як княжі палати згоріли у вогні); тоді вже за римським звичаєм Цариця Небесна на цій грецькій іконі вислуховувала складену Богові та їй хвалу»²⁹.

Подібно і в Симона Окольського. 1646 року у Львові було видано книгу «*Russia florida rosis et liliis*»³⁰, де детально простежено всі попередньо визначені сюжетні лінії та моменти. Про княжий двір Лева Даниловича сказано так: «Заснували та звели львівський конвент Пресвятого Тіла Христового отці палігрими, вдруге послані на Русь папою Іннокентом IV біля року 1270. Бо ж Лестко Чорний, монарх Польщі, у війні переможець, переслідував Лева, який утікав до Львова року 1280. Виживши, Лев заснував конвент ордену проповідників. Бо коли було поставлено дві твердині чи замки, високий та низький, він уступив свій княжий двір священному ордену за наполяганням блж. Констанції, дружини короля Данила та сестри блж. Кунегунди. Була ж у тому ж дворі від початків заснування землі та міста церква обряду руського в ім'я Івана Хрестителя та монастир, якого [монахи] перед іконою Пресвятої Диви, імператорами Константинополя князям Русі наданої, псалтир відспівували. Про це пам'ять зберігається в найближчому монастирі руському»³¹.

Й нарешті в Томи Піравського: «Лембурзький або ж Львівський [монастир] самими братами палігримами збудовано спочатку з дерева; потім, коли вони одержали села, пожалувані князем Русі і Опілля паном Володиславом року 1297, – з каменю; хори, посвячені в ім'я св. апостолів Петра і Павла, і наву, [посвячену] в ім'я Найсвятішого Тіла Христового (її не було завершено внаслідок подальшого загарбання та захоплення цвинтаря), вони звели від фундаменту. Має цей монастир у своїй церкві прославлену чудами ікону Панни

Діви, товаришку тій, що з Белза до Ченстохова перенесена була, скопійовану з того образу, який св. Лука рукою власною намалював. Русини стверджують (і це таки справді підтверджується руськими письменами), що цей монастир всередині княжого двору, ім'ям св. Івана Хрестителя, як кажуть, вшанований, їхнім монахам належав ще до того, як це місце після пожежі було уступлено домініканцям»³².

У Піравського, тобто на 1615 рік³³, маємо вже повністю сформовану «домініканську легенду» про заснування монастиря проповідників у Львові. Вона містить три етапи. На першому – послані папою Григором ІХ брати проповідники на чолі з Гіацинтом Одровонжем входять до Русі та закладають монастирі в Києві, Львові та Галичі. На другому етапі маємо кульмінаційний, найдраматичніший момент заснування домініканського конвенту – передачу князем Левом Даниловичем та Констанцією княжого двору, руського монастиря та церкви Івана Хрестителя, а також нерозривно пов'язаної з останніми ікони Богородиці не просто домініканцям, а братам пілігримам. Й нарешті на третьому етапі – після одержання від князя Володислава Опільського сіл закінчуються пожежі й розпочинається будівництво з каменю пресвітерію в ім'я Петра і Павла та навіи церкви Тіла Христового. В Піравського це все триває від 1227 до 1297 року³⁴. Насправді наші герої жили та діяли на цих теренах від 1228 – початку можливої місії Гіацинта Одровонжа на Русь (1228–1232) – до 1408 року, коли «чергова» пожежа начебто знищила в архіві домініканського монастиря всі документи, датовані перед 1377 роком³⁵.

Чи можна текст Т. Піравського вважати складовою домініканської традиції? Так, бо – хоч сам автор не належав до домініканського ордену – всі матеріали йому (на запит Львівської архієпархії) надали отці проповідники³⁶. Піравський якби озвучив підготовлену позицію не тільки львівського конвенту, але й цілої руської провінції. 1612 року її було повторно – й на цей раз остаточно – затверджено на капітулі домініканського ордену в Римі³⁷, і вона потребувала публічного виголошення декларації свого буття, своєї самостійності.

Отже, на 1615 рік офіційну позицію руської провінції про заснування львівського монастиря було опубліковано, і, відповідно, саме цей рік – 1615 – є *postquem* формування «домініканської легенди» про початки монастиря братів проповідників у Львові. *Antequem* є 1606 рік. Цього року в Венеції побачила світ книга А. Бзовського³⁸, з якої весь світ – Рим, Краків, Львів – дізналися про заснування Гіацинтом Одровонжем монастиря домініканців у Львові. Авторитет Бзовського як офіційного історіографа Апостольської столиці, як продовжувача справи Цезаря Баронія в католицькому світі був беззаперечний, і цю новину сприйняли в Римі, Кракові, Львові як канон³⁹. На 1606 рік Петром Скаргою (*Piotr Skarga*) (1536–1612)⁴⁰, Северином з Любомля⁴¹, Миколою Гуссовським

(*Nicolaus Hussovianus*) (1470–1533)⁴², Альбертом Леандром (*Albertus Leandro*) (1479–1552)⁴³ вже були опубліковані Життя св. Гіацинта, в яких розповідалося про місію святого на Русь, зокрема про його перебування в Києві. В основі всіх цих Життів був текст домініканця Станіслава Лектора з Кракова (*Stanislaus Lector Cracoviensis*) († 1352)⁴⁴. Там щодо нашого сюжету записано: «Прибув Св. Яцек разом зі своїм товариством, а саме – братом Годином, братом Флоріаном і братом Бенедиктом до Києва, де, проповідуючи та прославляючись багатьма чудами, прийняв конвент св. Діви ордену домініканців, у якому перебував чотири роки, залучаючи до ордену чисельних священиків та клір. На початку п'ятого року, поспішив до Кракова, залишивши в Києві брата Година [...]»⁴⁵. Про це також є повідомлення в Мартина Кромера (*Marcin Kromer*) (1512–1589)⁴⁶, Матвія Меховіта (*Maciej Miechowita*) (1457–1523)⁴⁷, Івана Длугоша (*Jan Długosz*) (1415–1480)⁴⁸, але ніхто, ніде й ані словом не обмовився про перебування Гіацинта Одровонжа у Львові, тим паче про заснування ним тут монастиря домініканців. Особливо показовою є відсутність будь-яких свідчень про це в Петра Скарги⁴⁹ та Северина з Любомля⁵⁰, оскільки вони тривалий час перебували у Львові. Тут, в домініканському монастирі Северин прийняв обіти і тайну священства, а П. Скарга став каноніком, потім вони брали активну участь в канонізаційному процесі св. Гіацинта 1594 року – й ані слова. Проте, повторюю, з 1606 року ця новина в домініканській традиції, зокрема й у львівській, стала законом.

Отже, між 1606 та 1615 роками у львівському конвенті проповідників було сформульовано «домініканську легенду» про заснування монастиря ордену домініканців у Львові. Необхідною складовою «легенди» стала оповідь про княжий двір Лева Даниловича, руський монастир та церкву Івана Хрестителя з іконою Богородиці, що були передані братам палігримам для будівництва монастиря і церкви Тіла Христового ордену проповідників у Львові. Впродовж століть домініканці неодноразово і в різний спосіб публікували ці розповіді. До середини XIX століття вони були одним з наріжних каменів історичної пам'яті львів'ян, загалом освіченої публіки Республіки обох Націй. «Домініканська легенда» охоплює майже двохсотрічну – з 1228 до 1408 року – історію, має складну структуру і є продуктом тривалого розвитку. Про джерела, умови та причини формування «домініканської легенди», її достовірність будемо говорити у наступній статті.

- 1 Abraham W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi. – Т.1. – Kraków, 1904. – S. 164–178; Żyła W., ks. Kościół i klasztor Dominikanów we Lwowie. – Lwów, 1923. – S. 1–2; Janusz B. Przewodnik po Lwowie: z planem miasta. – Lwów: Wszczęświat, 1922. – S. 10–11; Островский Г. Львов / Изд. 2-е, переработ. и доп. – Ленинград: Искусство, 1975 – С. 128.
- 2 Kaczorowski Bartłomiej. Zabytki starego Lwowa. – Warszawa: Interim, 1990.

- 3 Козубська О. Сакральна готика середньовічного Львова: історичний контекст / Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 2004.
- 4 Козубська О. Джерела та історіографія руських місій домініканського ордену XIII ст. // Київська старовина. – 2003. – №3. – С. 131.
- 5 Trajdos Tadeusz. Dominikanie i franciszkanie we Lwowie do 1370 r. // Początki chrześcijaństwa w Małopolsce. – Krosno, 2001. – Dzieje Podkarpacia. – T. 5. – S. 423–424.
- 6 Trajdos Tadeusz. Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434). – T. 1. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1983. – S. 172.
- 7 Trajdos Tadeusz. Dominikanie i franciszkanie we Lwowie..., s. 433.
- 8 Acta capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum. – Vol. 1: 1225–1600. – Ed.: Romanus Fabianus Madura OP. – Roma, 1972.
- 9 Там само, с. 49.
- 10 Barącz Sadok. Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. – T. 1. – Lwów, 1861. – S. 165–167.
- 11 Там само, с. 203–204.
- 12 Acta capitulorum..., p. 98–104.
- 13 Abraham W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi. – T. 1. – Kraków, 1904. – S. 164–178..
- 14 Хмільовський М. Про початки монастиря братів-проповідників у Львові або про руську церкву апостолів Петра і Павла // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2009. – Книга I. – Львів: Логос, 2009. – С. 636–645.
- 15 Barącz Sadok. Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. – T. 2 – Lwów, 1861. – S. 443.
- 16 Ulanowski Leon, ks. Wiadomość historyczna w krótkości skreśliona o cudownym obrazie matki Boskiej... – Lwów, 1851. – S. 9–12.
- 17 [Edward Nowakowski] O cudownych obrazach w Polsce Pszenajświętszej Matki Bożej wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne przez X. Wacława z Sulgostowa. – Kraków, 1902. – S. 390–396.
- 18 Традицію цілодобового відчитування, відспівування Псалтирі за упокій чи здоров'я започаткували в V ст. в Константинополі брати-акіміти (гр. ἀκοιμηται — «невспіні»), потім її перейняли монахи-студити. З прийняттям в XI ст. Києво-Печерським монастирем Студійського Устава цей чин поширився на Русі.
- 19 Ulanowski Leon, ks. Obraz Najświętszej Maryi Panny, Matki Boskiej, przez ś. Łukasza ewangelistę malowany, w kościele Bożego Ciała ww. xx. dominikanów we Lwowie, łaskami i cudami słynący. – Lwów, 1853.
- 20 * Цей та наступні переклади з латинської мови відредатовано Ростиславом Параньком, за що висловлюю йому глибоку вдячність.
«Venceslaus Hieronimus de Boguslawice Sierakowski archiepiscopus metropolitano Leopoliensis, qui antiquissimam hanc basilicam titulo ssmi corporis Christi, s. Joannis Baptistae ac Petri et Pauli apostolorum insignitam in ducalis olim palatii loco a Leone Danielis regis Haliciae filio Praedicatoribus peregrinantibus a Gregorio IX in Russiam missis anno 1234, et a s. Hyacintho Odrowązio triginta duobus annis ante conditam Leopolum introductis, primi[s] istius urbis apostoli[s] donato, sitam, primo ante omnia catholica templa

- Leopoli[s], secundo post conditam hanc urbem anno Christi 1270 parochiali officio, sacra inquisitione et apostolicis missionibus celebref[m], Ladislai ducis Opoliensis, Wielunensis et Russiae haeredis, regum, nobilium, civium beneficiis et munificentia erecta[m], dotata[m], et decorata[m] [...] die 29 Julii 1764 consecrav[it] [...]»: Цит. за: Barącz Sadok. Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. – Т. 2. – Lwów, 1861. – С. 449.
- 21 «[...]sacellum huic basilicae antiquum ab Constantia Belae IV, matre Leonis ducis Russiae, sorore tertii Ordinis s. Dominici, imagini deiparae Virginis olim constructam, coram qua cum prostrata oraret, magno rotundo lapide, a daemone percussa, illaesa fuit ope b. V., cujus imago ter ab angelis translata huc fuit[...]:» Цит. за: Barącz Sadok. Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. – Т. 2. – Lwów, 1861. – С. 448.
- 22 Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po sanktuariach maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717–1990. Szymanów, 1990.
- 23 Матлашенко Н. Хмільовський М. Короновані ікони Львова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник, 2010. – Книга I. – Львів: Логос, 2010.
- 24 Hasło Słowa Bożego Łaszę, Pokoju y Chwałę Wcielonego Słowa... – Lwów, 1754.
- 25 Там само, § 8–§ 36.
- 26 Сьогодні цей текст назвали б «Історична довідка про...». Поруч з описами чудес, клопотаннями короля Августа III, церковних та державних мужів Республіки обох Націй зазначений текст «O Historyi Obrazu Cudownego we Lwowie...» було подано до капітули св. Петра в Римі на предмет ухвали про коронацію Львівської Богородиці.
- 27 Hasło, § 1, B–B2.
- 28 «AUTHOROWIE, z ktorych zebrana ta Historia. Privileg: Capituli S. PETRI in Vaticano. Okolski in Orbe Polono Tom:3. sub Armis Trzy Buławy, fol: 253 & in Florida Russia fol. 75. Acta Consistorii Leopoli. Thomas Pirawski, Episc: Nicopol: in Visitat: Archidiaec. Leopoli. Josephowicz Canonicus Gremial: Leopoli. in M. S. Iustinus Miechovien. tit: Virgo Vener: Disc. 220. fol. 36. n. 31. Mart: Cromer de Rebus Gestis Polon: lib. 10. fol. 177. Długosz: in Vita S. Cunegundis. Hyac. Pruszcz in Fortalitio Regni. Skarga in Viris SS. Baronius in Ann: S. Antoninus Archiepisc. Florent. Ord: Præd: Abraham Ortelius in Thesauro Geographico. Archivum Conventus Gener: Leopoli. SS. Corp. CHRISTI. Bullarium Ord. Prædic: Authore Rdissimo Antonino Bremond Magistro Generali Ordinis Prædic: Abraham Bzovius Ordinis Prædicatorum»: Hasło, § 1, B2.
- 29 «Vetus & constans traditio est fide dignorum Scripturis Authenticis firmata, quod locus hic, in quo sunt ad præsens RR. PP. Dominicani, Curiam Ducum Russiae, & intra illam Capellam tituli S. JOANNIS Baptistae primitus habebat. In qua Capella deposita fuit imago donata ab Imperatoribus Constantinopolitanis, quam dicunt a S. LUCA depictam prout & Częstochoviensem. Ex Oriente ab Imperatoribus donata, Halicium primo translata est; deinde Halicia Leo Dux Russiae Filius Danielis, Leopolim cum Imperio eandem transtulit, & in Capella Curia suæ S. JOANNIS Bapristæ collocavit, fundatione decantandi coram eadem Imagine Psalterium Monachis ritus sui constituta. Habet hæc Imago ad medium hominis tantum in Cupresso depicta, parvulum Filium in manu sinistra, tum & inscriptiones binas ab una parte: MATER DEJ, ab altera J E S U S CHRISTUS, Græcorum literis exaratas, fueratq; longo tempore ab illis Monachis in Palatio Ducum culta in dicta Capella. Apud Duces etiam Russiae in summa fuit reverentia, illam enim secum ubivis deportabant, præcipue ad bella cum Saracenis & aliis. Tandem Fratres Peregrinantes videlicet PP. Dominicani (prout hoc Nomine Peregrinantium sive Missionariorum a principio hic Leopoli vocabantur) impetrarunt idem Domicilium Ducum, a Venerabili Constantia,

- Sorore B. Cunegundis, Leonis Ducis Matre, vitæ Sanctitate & miraculis aliquot celebri. Et sic dictum Asceterium Monachorum cum Capella seu Ecclesia S. JOANNIS (Piravius scribit post exustionem Palatii Ducalis) in jus suum receperunt, ac tunc jam in hac Græca Tabella, Cælorum REGINA, more Romano, laudes DEO, sibiq; persolvi audivit»: Цит. за: Hasło, § 1, B2–C.
- 30 Okolski S. *Russia florida rosis et liliis*. – Lwów, 1646.
- 31 «Fundatum erectumque conventum Leopoliens. ssmi corp. Christi a patribus Peregrinantibus missis vice secunda in Russiam ab Innocentio IV Pont. Maximo circa annum 1270. Nam Leschus niger Poloniae monarcha ex bello victor persecutus fuerat Leonem, fugientem Leopolum anno 1280. Vivente autem Leone conventus fundatus fuerat Ord. Praed. Nam curiam suam ducalem, constitutis duobus praesidiis seu arcibus, superiori et inferiori Ordini sacro impetrante b. Constantia Danielis regis consorte et sorore b. Cunegundis concesserat. Erat autem in eadem curia a primæva foundationis terræ et civitate ecclesia ritus Ruthenorum tit. s. Joannis bapt. et monasterium, qui ad imaginem b. V. ab imperatoribus Constantinopolit. ducibus Russiæ datum psalterium decantabant. De hoc memoria asservatur in proximo monasterio Ruthenorum»: Цит. за: Barącz Sadok. *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*. – T. 2 – Lwów, 1861. – S. 443–444, n 586.
- 32 «Lemburgensis sive Leopoliensis ab ipsismet peregrinantibus constructus primum ligno, deinde, cum accepissent donatas villas a duce Russiæ et Opoliæ Ladislao seniore anno Domini 1297 (*sic*), muro; chorurn tituli ss. apostolorum Petri et Pauli, corpus vero tituli ss. Corporis Christi (non consumatum propter oppressionem et occupationem caemeterii subsecutam) a fundamentis *e r e x e r u n t*. H a b e t hoc monasterium in sua ecclesia illustrem miraculis imaginem d. Virginis, sociam illius, quæ Belza Czesłochoviam translata fuit, desumptam ex imagine, quam s. Lucas manu sua pinxerat. Rutheni affirmant suorum monachorum fuisse, uti quidem Russiis litteris comprobatur, quod eorum coenobium, intra curiam principis, nomine s. Joannis Baptistæ, ut vocant, decoratum, antequam Dominicanis post exustionem locus is fuisset concessus, exstiterit»: Pirawski T. *Relatio status Almae Archidioecesis Leopoliensis* / Edidit Cornelius Iulius Heck. – Lwów, 1893. – P. 109.
- 33 Там само. – P. 15–16.
- 34 Там само. – P. 107–109.
- 35 Поп.: Barącz Sadok. *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*. – T. 2 – Lwów, 1861. – S. 443–444, n. 586.
- 36 Pirawski T. *Relatio status Almae Archidioecesis Leopoliensis*, p. 17.
- 37 Barącz Sadok. *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*. – T. 1. – Lwów, 1861. – S. 276–280.
- 38 Bzowski A. *Propago D. Hyacinthi Thavmatvrgi Poloni...* – Venetia, 1606. – P. 8, 10.
- 39 Kielar Paweł OP. *Początki zakonu dominikańskiego w Polsce // Nasza Przeszłość*. – T. XXXIX. – Kraków, 1973. – S. 61–65.
- 40 *Żywoty świętych starego y nowego zakonu na każdy dzień przez cały rok wybrane z poważnych pisarzy y doktorow... Piąty raz w druk podane*. – Kraków, 1601. – S. 739–742.
- 41 Lubomlczyk S. *De vita miraculis et actis canonizationis Sancti Hyacinthi confessoris ordinis fratrum praedicat. Libri qvatvor*. – Roma, 1594. – P. 28–52.
- 42 [Hussovianus Nicolaus] *De vita et gestis Divi Hyacinthi, opusculum Nicolai Hussoviani*. – Cracoviae: In aedibus Hieronymi Vietoris, 1525. — [P. 4].

- 43 Leandro A. De Viris illustribus Ordinis Praedicatorum libri sex in unum congesti. – Bononiae, 1517. – P. 175–179.
- 44 [Stanislaus Lector Cracoviensis] De vita et miraculis Sancti Jacchonis (Hyacinthi) ordinis fratrum praedicatorum / Ed. L. Cwikliński // Monumenta Poloniae Historica. – Lwów, 1884. – T. 4. – P. 818–903.
- 45 «Anno Domini MCCXXII. Venit sanctus Iazecho cum sua societate, videlicet fratre Godino et fratre Floriano et fratre Benedicto in Kyiow, ubi verbum vite disseminando et multis prodigiis ac miraculis corruscando in eadem ciuitate conventum in honorem Virginis gloriose fratrum predicatorum recepit, ibique quatuor annis moram fecit, et numerosam multitudinem sacerdotum ac clericorum ad ordinem recepit. Quinto vero anno inchoante, iter versus Cracoviam arripuit, dimissoque fratre Godino in Kiyow [...]»: [Stanislaus Lector Cracoviensis] De vita et miraculis Sancti Jacchonis (Hyacinthi) ordinis fratrum praedicatorum / Ed. L. Cwikliński // Monumenta Poloniae Historica. – Lwów, 1884. – T. 4. – P. 857–858.
- 46 Kromer M. Kronika Polska. – Sanok, 1857. – S. 384, 465.
- 47 Maciej Miechowita. Chronica Polonorum. – Kraków, 1521. – P. 129.
- 48 Długossius I. Historiae Poloniae libri XII // Długosz J. Opera Omnia / Ed A. Przewdziecki. – Cracoviae, 1873. – T. XI. – P. 240.
- 49 Lubomlczyk S. De vita miraculis et actis canonizationis Sancti Hyacinthi confessoris ordinis fratrum praedicatorum. Libri quatuor. – Roma, 1594. – P. 28–52.
- 50 Żywoty świętych starego y nowego zakonu na każdy dzień przez cały rok wybrane z poważnych pisarzy y doktorow... Piąty raz w druk podane. – Kraków, 1601 – S. 739–742.

Summary

Mykola Hmilovskyy

**«Dominican legend» about the origins of the monastery preachers in Lviv
(the question of the location of the princely court of Leo Danilovich)**

In the twentieth century confirmed the view that from the beginnings of the city in the southeastern corner of the city center housed Dominican monastery. In studies of Olga Kozubskoyi and Thaddeus Traydosa shown that the convention of the Order of Preachers could be in Ukraine until the end of the fourteenth century. The article traced what Lviv Dominicans know those and what and whom they found on this site in particular that their predecessors in this place have been the prince's court Lev Danilovich, Rus monastery and church of John the Baptist and Peter and Paul.

Keywords: princely court of Leo D., Rus monastery and church of St. John the Baptist and the Apostles Peter and Paul, the Dominican Monastery and Church of Corpus Christi, Leo D. Prince, Princess Constance, the icon of Our Lady of Lviv conductor (Odigitrii)